

ROZCIĘGAĆ (107) *vb impf*

rozciągać (105), **rozścięgać** (2); rozciągać : rozścięgać *SarnStat* (1:2).

roś- (44), roś- (30), roz- (30), roż- (1).

o oraz a *jasne*.

W inf -ciąg- (8), -ciąg- (6); -ciąg- *RejPs* (3), *Mącz* (2), *GórnDworz*, *BielSpr*; -ciąg- *FalZioł*, *BudBib*, *SkarŻyw*, *GostGosp*, *OrzJan*; -ciąg- : -ciąg- *RejPos* (1:1); w pozostałych formach -ciąg-.

inf rozciągać (8), rozciągać (6). ◇ *praes 1 sg* rozciągam (23). ◇ *2 sg* rozciągasz (3). ◇ *3 sg* rozciąga (20). ◇ *1 pl* rozciągamy (1). ◇ *3 pl* rozciągają (12). ◇ *praet* [1 *sg m* rozciągałem.] ◇ *2 sg n* -ś rozciągało (1). ◇ *3 sg m* rozciągał (5). *n* rozciągało (1). ◇ *2 pl m* persrozciągaliście (1). ◇ *3 pl m pers* rozciągali (5). ◇ *fut 3 sg m* będzie rozciągał (3). ◇ [1 *pl m pers* będziemy rozciągać.] ◇ *imp 2 sg* rozciągań (8). ◇ *2 pl* rozciągajcie (1). ◇ *con 3 sg m* by rozciągał (2). ◇ *3 pl m pers* by rozciągali (1). ◇ *con praet 3 pl m pers* by byli rozciągali (1). ◇ *part praes act* rozciągając (4). ◇ *praes 3 pl* rozciągają. *part praes act* rozciągając (1) *FalZioł*.

Sł stp notuje, *Cn*: rościęgać, *Linde XVI* (pięć z niżej notowanych przykładów) – *XVIII w. s.v* rozciągnąć.

1. Ciągnąć, szarpać w różne strony [kogo] (1) :

[rozciągać za co: Ale złoŃnyczy [...] yali go [Jezusa] roŃczyagacz za ræ,cze wolayacz [...] wŃtany wŃtany poydzy naŃzåd RozmyŃlDomin 56.]

Przen (1) : RZeczpoŃpolitą nágo ná wozye máluia/ [...] Iedni ciągną ná lewo/ á ná práwo drudzy [...]. VyŃrzyŃz iakoć okrutnie/ tá nędznicá wrzeŃzczy/ Co ia ták roŃciągáia/ áz iey Ńkorá trzeŃzczy. *RejZwierz* 109.

2. Rozprostowywać coś zwiniętego, złożonego, skurzonego; wygładzać, napinać; *distendere*, *expandere*, *pandere* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *pertendere* *Mącz*, *Calep*; *extendere* *PolAnt*, *Calep*; *porrigere* *Mącz*, *Cn*; *dispandere* *Calep*, *Cn*; *distentare*, *laxare* *Mącz*; *dilatate*, *displicare*, *distrahere*, *divellere*, *evolvere*, *explicare*, *praetendere* *Calep*; *protendere*, *tendere* *Cn* (32) : *Distendo*, *Rościęgam*/ *roŃpoŃcieram*. *Mącz* 444d, 186c, 275a, b, 350d, 444d; *Explico*, *Extendo*, *evolvo*, et *proprie de iis rebus dicitur, quae plicis involutae sunt* – *Rozwiiam*, *rozcągam*, *rozkładam*. *Calep* 394a, 331a [2 r.], b, 334a, b, [750]b, 792a, 841b.

rozciągać co (9): *FalZioł* V 35; *LubPs* ee2v; *Velum*, *Zagiel*/ płáchtá zwłáŃzczá ná okręciech którą dla wiatru roŃciągáya. *Mącz* 479a, 445d; v więz nić v forty á idąc roŃciągay ia *HistRzym* 103v; *BudBib* Is 44/13. *Cf Zwroty*.

Zwroty: »[co] rozciągać na dłuŃzą, na szerzå« (1): że tákowy plác wŃzyŃtek Miernik zwykł był mierzyć/ dwá Ńznury roŃciągáiać ná dłuŃzå/ á dwá ná Ńzerzå. *GrzepGeom* M4.

»rozciągać namiot« (1): niemáŃz komu więcey rozciągać namiotu mego [*non est qui extendat ultra tentorium meum*] *BudBib* Ier 10/20.

»żagle rozciągać« (1): żagle rozciągáia/ Znák wŃzytkim ku wŃiadániu głoŃną tråbå dáie. *GórnTroas* 75.

Przen (3) :

Zwrot: »rozciągać proporce, chorągwie« (2:1): gdzie tey zrozumem cznoty ná łądzie niemálfz/ thám rościągáią szeroko zli Prokuratorowie swoie proporce *GórnDworz* Hh6, R4v; Iuż on drugi ich łrogi á okrutny pan [tj. *diabeł*] [...] rościąga nád nimi chorągwie swoie *RejPos* 344v.

a. *O działaniu lekarstw i kosmetyków [co] (5):* [wódka kosaćcowa] lifzaie łpądza y łkorę zmarłczoną na twarzy rościąga/ piegi też zgania. *FalZioł* II 6d; Ten oleiek miernie zagrzewa y odwilża/ członki łkurczone rościąga. *FalZioł* II 22v, ††3v, IV 37b; Lábęćie łádło lice czyści y zmarłki rościąga *SienLek* 80; [*SpiczZioł* 158v (*Linde*); Zmarłki iáko rozciągać *SienHerb* 511a].

3. Rozszerzać; extendere Cn (6) :

a. *Rozciągając krawędzie; przen (1) :*

Zwrot: »rozciągać [na kogo] paszczekę« = *chcieć kogoś skrzywdzić (1)*: A wy łie łám przyłtáćie łynowie człártowi [...] ktorzyłcie nágrawali wiernego mego/ á rościągáłłcie nań páłczłeki swoie [*dilatastis os PolAnt Is* 57/4; ná kogołćie gęby rozdźieráli *BibRadz*] *RejPos* 322.

b. *Rozszerzać, rozpychając od wewnątrz [co] (2) :* [korzeń wysokiego łlazu] bolełcz ktora bywa w członkach w łtawiech: vłmierza/ y też rołtziągáiąć żyły łuche *FalZioł* I 3a; Gdy gich [orzechów łaskowych] kto wiele albo człęłtho pożywa/ [...] żołádek nádymaniem rościągáią *FalZioł* III 19b.

c. *Rozszerzać powierzchnię (zwłaszcza przez kucie); ducere, procudere Mącz; dilatare, late explicare Calep (3) :* Ducere argentum vel aurum, Rościęgać/ to yełt blachy czinić. *Mącz* 96a, 324c; *Calep* 324a.

4. Rozsmarowywać (2) :

rozciągać na co (1): wezmilż tego mołkala [tj. *placek upieczony z mąki*] yle trzeba/ á rozmoczywłzi trochę: rozciągaj iakobi napłáłtr czo na cieniey możelż *FalZioł* II 20b.

rozciągać co na czym (1): vczyń małć rzadką iakoby kałżę/ rozciągay to na zamłzowey łkorze *FalZioł* V 94.

5. Rozpościerać (o Bogu stwarzającym świat i rozkazującym siłom natury); extendere Vulg, PolAnt; expandere PolAnt [co] (5) :

rozciągać po czym (1): Ten z lochów źiemłkich obłoki wyciąga/ Y po powietrzu łzyrokim rościąga. *KochPs* 197.

W porównaniach (1): on rościąga iáko łkorę niebiołá/ á rołprawia iáko namiot dla miełżkánia. *BudBib Is* 40/22; [*Leop Is* 40/22 (*Linde*)].

Zwrot: »rozciągać niebiosá« = *extendere caelos Vulg, PolAnt; expandere caelos PolAnt (4)*: To mowi Pan Bog kthory łtwarza niebiołá y rościąga ie *Leop Is* 42/5, *Iob* 9/8; *BudBib Is* 44/24. Cf *W porównaniach*.

6. Oddalać od siebie dwie części jakiegoś przyrządu (1) : Divarico, [...] rozciągám/ rozwodzę/ yáko gdy cirkiel rozwodzę gdy im chcę okrad [!] czynić. *Mącz* 475d.

7. Podnosić ramiona lub skrzydła, rozkładać na boki, też wyciągać w górę lub przed siebie; extendere PolAnt, JanStat; expandere PolAnt (12) :

Zwroty: »rozciągać rękę« (1): Bo być Kriłtus rościągáć miał rękę łwą od niebá áż do pieklá/ wedle człowieczeńłthwá łwego/ tedyłby to było monłtrum ábo iáki dziw przełciwko rozumowi łudzkiemu. *RejPos* 78.

»skrzydła rozciągać« (1): Y poštáwił ony Cherubiny w pośrzodku Domu wnętrznego/ ktorzy fkrzydłá fwe rościągáli [*extendebant alas*] thák/ iż fkrzydło iednego dothykáło iedney fciány/ á drugiego fkrzydło dotykáło też drugiey fciány *BibRadz 3.Reg 6/27*.

Przen (10) :

Zwrot: »ramiona rozciągać« (1): A ono leżą ná pował ich ciálá/ Tám gdzie fwe Wiłlá rámioná rościąga *GrochKal 13*.

»[komu] rękę rozścięgać« (1): którym [*obywatelom Ziemi Litewskiej*] częftokróć rękę fczodroblowości náłzý rozściągamy [*manum extendimusJanStat 744*] *SarnStat 986*.

»rozciągać rękę (ręce) [komu, [do kogo]]« [*o Bogu: pomagać*] = *expandere manus PolAnt (1)*: zawsze bez omiefzkania rościągay nam fwiętą rękę twoię ku wfpomozeniu nálfemu. *RejPs 58v*; [*BibRadz Is 65/2*; Cály dzień rościągałem ręce do ludu moiego przewrotnego [*Vulg Is 65/2*] *GilPos 53*].

»rozciągać rękę [nad kim]« [*o Bogu: karać, zsyłać zło*] [*szyk zmienny*] (2): *RejPos 198v*; A nawięcey fwą rękę rościągał nád tymi/ Co im wedle fwey woley kazał włádác imi [*tj. nad władcami*]. *RejZwierc 250v*.

»skrzydła rozścięgać« (1): Otóz Státut Polłki fzerzý fkrzydłá fwé rozściąga *SarnStat *6v*.

»rozciągać skrzydła« = *wyrządzać zło, czynić źle [w tym: nad kim (1)] (4)*: iż on duch zły [...] tuż rościąga nád tobą fkrzydłá fwoie *RejPos 114v, 54v, 57v, 297*.

8. Rozstawiać, zajmować czymś miejsce (2) :

Zwrot: »rozciągać sieć« (1): będą łkác wfłtycy ktorzy wędę miecą w rzekę/ á ci co rozciągáią fieć [*expandentes rete*] po wodzie/ powiędną. *Leop Is 19/8*.

Przen (1) :

Zwrot: »rozciągać sieci« (1): Y pokądze ták będzie rozciągáł [*Kaldejczyk*] fieci [*evacuabit sagenam*] ty fwoie/ á iuz thák wiecznie zábiiáł narody nieprzepufzczáiąc? *BibRadz Hab 1/17*.

9. Formować w długi szereg; expandere, porrigere Cn (2) : Diduco, Rozciągam/ Rozwodzę/ Rołprzełtrzeniam. *Mącz 96c*.

Zwrot:»długo rozciągać [kogo]« (1): Aleć lepiey mieć rzędow więcey/ niż długo rozciągáć lud Rycyrłki dla mocnieyłzego ftánia/ bo prędzey przerwie woýłko cienkie niż miáfzłze káždy nieprzyziáciel. *BielSpr 17*.

10. Zadawać męki, torturować przez wyciąganie członków ze stawów (też zapewne przez rozciąganie całego ciała) [kogo] (1) :

W połączeniu szeregowym (1): tedy go [*sędzia męczennika*] iefzcze barziew rościągáć/ palić/ y bić kazał. *SkarŻyw 127*.

11. Rozkradać, zabierać dla siebie czyjś majątek [kogo] (1) : <Dzisia z>á ołobną rołkofz máią <Iż gdzie> mogą tu mie rozciągáią *RejRozpr K2*.

12. Przedłużać w czasie; producere Cn (2) : Perduco, Rołciągám/ Przewłocę *Mącz 96d*.

a. Mówić dłużej (1) :

Zwrot:»dalej rozciągać« (1): Iám o *electiey* tylko [...] z tobą mowić chciáł/ á ty daley rościągáłz mowę. *GórnRozm C3v*.

»rozciągać mowę« (1): *GórnRozm C3v cf* »dalej rozciągać«.

13. Nadawać czemuś coraz większy zasięg; pertingere, propagare Mącz; extendere JanStat [w tym: co (20)] (22) : Mącz [325]d, 440b; *RejPos* 67; ty [tj. dochody] wedle czału tak rościągącoby mogł ftać/ á czymby [...] mogł wiecznie pożytek wczynić łobie. *GostGosp* 142; *OrzJan* 116; nieprawość fwoię złośliwie rościągáli. *LatHar* 307; *SarnStat* 921; tedy Pan Bog fłufznie one plagi do ofstátniego zátráczenia ich rościąga *PowodPr* 7; *GostCast* 50; [OrzKsiąż G2].

rozciągać na kogo (1): Nie iżeby fię [papież Grzegorz] Pálterzem wżytkiego kościoła y Bifkupow wżytkiego chrześciánftwá być nie czuł (bo Iuridykcyą fwoię ná wżytki rościągál [...]) *SkarJedn* 194.

rozciągać na co [= w jakim celu] (2): Abowiem iefliżes możnieyfzy/ nie rościągay możności fwey ná vpadek á ná ściłk żadnego człowieka *RejPos* 61; *SkarKazSej* 693a.

rozciągać po czemu (1): áczkolwiek [Pan Chrystus] moc fwoię będzie rościągál po wfytkiemu świátu. *WujNT* 864.

Zwroty: »daleko (a. dalece, a. [jak nadalej]) rozciągać« (2): *KromRozm III* P5v; *ReszPrz* 86; [Lecz rzymscy księza mówią: [...] »Bo na to przysięgamy Ojcowi świętemu: [...] jego krolestwo jak nadalej rościęgać [...]]« *Apolog* 27].

»szeroko (a. szyrzej) rozciągać« (2): Szczęśliwe práwie miałto ktore [...] fzyrzej fwoię duchowną władzą/ niżli kiedy pánftwo Rzymkie/ rościąga *SkarŻyw* 408; Brencyani [...] obecność Pána Chrytufowę tak dálece y tak fzeroko rościągáią/ iż go też cíielefnie obecnym czynią *ReszPrz* 86.

W przen (1) : iż kthore krolestwo od Pána bywa opuřczono/ thám [...] ten fprořny czárt nieprzyaciel narodu ludzkiego záwždy rościąga ftolicę fwoię *RejAp* 106v.

a. O terytorium (3) : [Skanderbeg] rozciągał łobie pánftwo ktore iego oćiec trzymał [...]/ áż do Bulgáryey *BielKron* 244, 241v.

a. Zajmować powierzchnię [skąd dokąd] (1) : ktore [Inflanty] mil 90. wzdłuż á 40. wizerz pánftwo fwoie zá pánowania Miřtrzow od Zmodzi do Filándiey rościągáło *StryjKron* 692.

b. O zakresie odnoszenia się wyrazu w tekście (2) : [Matth 1/20] Gdzie też zořobná fłowko to/ ex álbo ek/ to iefł co mowi z Duchá barzo rościągáią/ [...] iákoby nic nie mogłoby być/ iefliby/ ex/ to iefł z czego nie było/ á tak to ex/ chcą mieć Duchem świętym *CzechRozm* 156v; *NiemObr* 37.

14. Poddawać swemu oddziaływaniu, władzy (często o Bogu) [w tym: nad kim (17)] (19) : ázaż by tak iuż miał nářz pánie wiecznie znarodu wnárod rościęgąc fřogofć rozniewánia twego. *RejPs* 126v, 70v, 106v, 151; *RejWiz* 178v; á ftánę fie žáđłem twoim niefłáchetne piekło/ ktoreś nád nim [ludem moim] rościągáło fřogofći fwoie. *RejPos* 87, 79v; chczefzli ábyć [Chrystus] wřtáwicznie rościągál nád tobą błogofłáwieńftwo fwoie. *RejZwierc* 196v; *CzechRozm* 250v; ODpuřć prze Bóg Mářřařku: á fwégo wrzędu Nie rościągay nádemną/ dla moiégo błędu. *KochMarsz* 153; *WerKaz* 295; ktory [Tarkwiniusz] okrutne fwe Pánowanie nád mieřczány rościągál *Phil* E2, R; Będzie Bog krolestwo rościągál nád narody *LatHar* 364, 87, 183, 717; [żeby Stárořtá káždy Kiiowfki [...] żadnego bezpráwia nád niemi [mieszkańcami] nie rościągál *WerSposób* 17].

W przen (2) : ktory [czart] pánował á rościągál to řceptrum fwoie od poczátku fwiátá nád [!] narodem ludzkim *RejPos* 15v.

W przeciwstawieniu: »rozciągać ... skurczać« (1): niedźiw iż P. Bog ná ten ofstátek [ziemi węgierskiej] rękę Pogánřką rościąga/ á Chrześciánřką iákof řkurcza. *PowodPr* 33.

Zwrot: »[na kogo] rękę [czyją] rozciągać« (1): *PowodPr 33 cf W przeciwstawieniu.*

*** *Dubium* (1) : ponieważ klęźczelz ręką/ á tępafz nogą (*marg*) wł: rozpościerałz albo rozciągałz.

(-) *BudBib Ez 25/6.*

Synonimy: 2. rozkładać, rozpościerać, rozstawować, rozszerzać; 7. rozkładać, rozszerzać.

Formacje współrdzenne cf CIĄGNAĆ.

Cf ROZCIĄGAJĄCY, ROZCIĄGANIE, ROZCIĄGANY

KW, (LWil)